

Mercè Ibarz

El necessari debat cultural

Lliçó inaugural de la Facultat de Lletres

2025-2026

Universitat de Girona

El necessari debat cultural

Facultat de Lletres Universitat de Girona
Lliçó inaugural — Curs 2025 / 2026

El necessari debat cultural

Apunts sobre les relacions entre
les arts i de les arts amb la societat

Mercè Ibarz

Conferència pronunciada el dia 23 d'octubre de 2025
a la sala de graus de la Facultat de Lletres
de la Universitat de Girona

Pròleg d'Àngel Quintana

CIP 7.011 IBA

Ibarz, Mercè, 1953- autor

El Necessari debat cultural : apunts sobre les relacions entre les arts i de les arts amb la societat : conferència pronunciada el dia 23 d'octubre de 2025 a la sala de graus de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona / Mercè Ibarz ; pròleg d'Àngel Quintana. – Girona : Deganat de la Facultat de Lletres de la UdG : Documenta Universitaria, desembre de 2025. – 1 recurs en línia (40 pàgines)

ISBN 978-84-9984-733-7 (Documenta Universitaria).

ISBN 978-84-8458-770-5 (Edicions UdG)

I. Quintana, Àngel, 1960- escriptor d'un pròleg II. Universitat de Girona. Facultat de Lletres, institució d'acollida III. Universitat de Girona. Facultat de Lletres. Deganat 1. Discursos universitaris – Universitat de Girona 2. Art i societat 3. Arts 4. Llibres electrònics

CIP 7.011 IBA

Revisió del text original: Manel Peris Grau

Edició: Deganat de la Facultat de Lletres de la UdG

© dels textos: els seus autors

© de l'edició: Universitat de Girona

© de l'edició: Documenta Universitaria

Disseny cobertes i interior: Documenta Universitaria

ISBN

978-84-8458-770-5 Universitat de Girona - Oficina Edicions UdG

978-84-9984-733-7 Documenta Universitaria

DOI: 10.33115/b/9788499847337

Girona, desembre de 2025

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència Creative Commons de tipus Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.4.0. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font, que no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Pròleg

Àngel Quintana, degà

Benvolgudes i benvolguts,

Aquesta inauguració de curs 2025-2026 té per a aquest deganat una significació especial. És la darrera inauguració de curs que faig com a degà de la facultat de lletres, en un curs que coincideix amb la implementació dels nous plans d'estudis als set graus. Tot això, ha coincidit amb un creixement progressiu de les matrícules impulsat per l'èxit que han tingut les polítiques encaminades a oferir dobles graus de gairebé tots els nostres estudis. Més enllà de les accions de política interna de la facultat, voldria recordar els vuit anys que he estat al deganat com una època convulsa i més aviat estranya, en la qual massa sovint he tingut la

impressió que per molt que intentéssim dur a terme petites accions de política universitària, tots plegats estaven abocats a una situació de fracàs i impotència davant un món que s'ha anat transformant de forma accelerada, sense que tot sovint poguéssim atrapar el ritme dels esdeveniments.

Si faig un repàs al que ha passat en el món aquests vuit anys, em trobo que vam arribar a la facultat després del Primer d'Octubre quan una part significativa del nostre país somniava en la independència. Eren uns anys en què la lluita dels estudiants implicava combatre la repressió de l'Estat, denunciar l'empresonament dels polítics que havien promogut el referèndum i mostrar un sentiment de fort malestar polític. Al cap d'uns anys, tot plegat ens ha conduït cap a una certa desafecció. En aquells primers anys al deganat, encara eren patents els efectes d'una crisi financera que, entre altres coses, havia frenat el desenvolupament de la universitat. L'any 2020 va esclatar una pandèmia global que ens va tenir tancats a casa, que va posar la biopolítica al centre de les nostres vides i va provocar que s'endurissin determinats sistemes de control. Van ser uns anys en què vam haver de reinventar la universitat des de la distància sense que ningú ens ho hagués ensenyat i va ser un temps en què l'aïllament social va crear molt de malestar psicològic que ha afectat durant molt de temps el nostre entorn i, sobretot, el desenvolupament emocional de la joventut. Aquests vuit anys han estat també marcats per

les anomalies climàtiques, per onades de calor extremes i algunes catàstrofes naturals. Voldria recordar que, dos mesos abans de la pandèmia, vam tenir la tempesta anomenada Gloria i que, ara fa un any, al País Valencià, moria molta gent a conseqüència de la dana, fet que es va agreujar per la inacció per part de la classe política. Durant aquests anys, també hem vist com el desencís d'una part notable de la societat cap a la política ha provocat que augmentés l'onada conservadora, ha fet que els discursos populistes fessin mal i que molta gent que havia reprimat un cert racisme latent no dubtés a mostrar-lo de forma bel·ligerant, que moltes vegades resulta esfereïdora. L'emigració i la presència de gent d'altres cultures no para de ser estigmatitzada per reclamar hegemonies racials que contradiuen tota forma d'humanisme i que no tenen sentit en una societat postcolonial que s'està edificant a partir del reconeixement de la diversitat.

El malestar social, l'onada de racisme que ens envolta i la desafecció política no són res al costat de la vergonya que ens pot provocar la pobresa de pensament i la inacció amb què es viuen els efectes d'un conflicte tan determinant per entendre el nostre món com el genocidi de Gaza. Tal com expressa molt bé Pankaj Mishra en un llibre fonamental titulat *El mundo después de Gaza*, «tota una generació de joves occidentals s'ha vist abocada a entrar en l'edat adulta moral a causa de l'acció —o més ben dit inacció— de la

generació adulta. Els joves s'han vist obligats a enfrontar-se pràcticament sols a un seguit d'actes de salvatgisme permesos per les democràcies més riques i poderoses del món». A vegades no som prou conscients que quan parlem de Palestina, tal com va afirmar George Orwell l'any 1945, el tema és una «qüestió de color» i que el racisme i la discriminació racial que ha provocat la mort de milers de persones, no és més que un mirall cruel d'aquest racisme que no para de surar i fer mal en el nostre entorn.

Dins d'aquest inventari de transformacions i canvis que han afectat la nostra societat i la nostra universitat, no voldria deixar de fer referència al fet de com en els darrers dos o tres anys tot el professorat hem viscut amb perplexitat i impotència l'arribada de la intel·ligència artificial. Quan es va començar a parlar del Chat GPT, molts professors van trobar la solució en tornar al paper i al llapis o a l'oralitat en els exàmens. Altres van beneir el nou invent i van començar a reciclar-se per oferir cursets sobre com la intel·ligència artificial ens salvaria de tots els mals. La vella batalla entre apocalíptics i integrats ha esclatat de nou. Daniel Innerarity en un llibre titulat *Una teoria crítica de la intel·ligència artificial* ens recorda que «el que millor fan els ordinadors és calcular i reconèixer patrons, el que millor fem els humans és comprendre, contextualitzar i decidir de forma reflexiva». És evident que la intel·ligència artificial és intel·ligent si entenem la intel·ligència com a eficàcia, però

la intel·ligència humana té a veure amb l'experiència, els sentiments, la consciència, el cos i la reflexivitat. El dilema amb el qual ens trobem no és altra que el de com hem de repensar la nostra docència sabent que tant la nova generació que estem formant, com nosaltres mateixos, tindrem la IA com una eina complementària al nostre treball. La solució no és fàcil, però convé no deixar de pensar-ne totes les contradiccions.

La universitat ha canviat els darrers quatre anys i canviarà molt més, però tots plegats hem de convertir aquesta facultat i les humanitats en un espai de pensament i resistència davant el present. Estic convençut que en el futur també es continuarà parlant de la crisi de les humanitats i es cercaran respostes que ens ajudin a comprendre millor els problemes mundials. De totes maneres, m'agradaria deixar constància que els que continuem tindrem molt clar que tenim el privilegi d'estar en un espai de reflexió i que aquesta reflexió crítica l'hem de dur a terme sense condicions, per continuar transmetent els valors d'un llegat que configura l'essència de les humanitats. La nostra resistència no només ha de ser contra les falses veritats que envolten la pràctica acadèmica o contra el desgast de la burocratització de la nostra feina, sinó també contra la desafecció moral i política del nostre entorn.

Voldria acabar fent esment de dues persones que seran les protagonistes d'aquesta inauguració. En primer lloc, Mercè Ibarz, crítica cultural, escriptora, periodista i professora, serà l'encarregada de donar la lliçó inaugural. Ens complau molt que la Mercè sigui avui entre nosaltres i que ens ajudi a pensar una mica més sobre la complexitat de la cultura, sobretot perquè és una dona que al llarg dels anys ha sabut construir una mirada transversal i interdisciplinària que qüestiona les fronteres que han forçat la divisió del que és sensible. L'altra persona que voldria recordar és el professor Eduard Carbonell, que ens va deixar el passat mes d'agost. Eduard Carbonell feia uns anys que estava jubilat, apartat de la docència, però la seva estada a la nostra facultat com a catedràtic d'Història de l'Art va ser enriquidora pel seu gran coneixement i per la seva bonhomia. L'Eduard ha sigut una de les figures clau en el pensament i la gestió sobre el patrimoni cultural al nostre país i no voldríem inaugurar aquest curs sense tenir-lo en el nostre record. Les reflexions de Mercè Ibarz i el llegat d'Eduard Carbonell ens ajuden a portar una mica d'humanitat a aquest món global cada cop més deshumanitzat.

Moltes gràcies i benvingudes i benvinguts al nou curs acadèmic 2025-2026.

El necessari debat cultural

Apunts sobre les relacions entre les arts i de les arts amb la societat

Mercè Ibarz

Deia Buñuel que la imaginació és un múscul: si no l'entrenes cada dia, no en tindràs, t'abandona, et quedaràs sense força. Una cosa així podem dir de l'humanisme. En els temps imperiosos d'aquesta era tecnològica i de resignació, no tenim altra eina que ens pugui sostenir, si no el deixem caure amb la nostra indiferència en la corrupció que l'envolten arreu d'un planeta en guerra constant, entre els humans i amb si mateix. És imprescindible. Sabem que les humanitats

imaginem i construeixen el futur, auscultem i rebatem el passat, alimentem les ganes de viure. Sabem que sense pensament, art, història, música, literatura, poca vida íntima i poca societat tindríem.

Però el cas és que l'humanisme i el sentiment d'humanitat no venen donats de naixement, per més espècie humana que ens diguem. Els hem de treballar, practicar. Són un quefer diari, una pràctica, una perícia de cada dia. Els estudis humanístics importen, justament, perquè l'exercici sostingut que l'humanisme demana és la clau de volta d'allò que ens fa humans. És una cançó a interpretar, afinar, expandir cada dia, una labor moral. Ara mateix, una feina constant a favor de descartar la resignació.

Em vaig criar en dictadura. Hi vaig viure vint-i-un anys, l'edat que tenia quan el dictador va morir, ara fa mig segle. Aquella era llavors la majoria d'edat. Encara m'impresiona, que em consideressin legalment responsable l'any de la mort del dictador. Crec que m'ha deixat empremta.

Entre les deficiències de l'educació rebuda, diré, entre tantes d'elles, que formo part de les generacions que ens hem hagut de guanyar la llengua pròpia, la meva eina de treball, pel nostre compte. No sense meravella, però. Les coses soterrades poden agusar la mirada i la descoberta de l'essencial respecte propi. Reaccionar al poder abusiu també és una pràctica, una de les facetes gens menors de l'humanisme.

Van ser temps interessants, en expressió del sempre cordial historiador britànic Eric Hobsbawm, que així en parla dels seus, acollint-se a l'expressió xinesa «tant de bo visquis en temps interessants», que igual pot ser un bon desig que una maledicció... Fent un petit repàs a l'època, evocaré imatges dels espais culturals i polítics que la societat anava guanyant els últims temps de la dictadura, ambivalents, com l'expressió xinesa: una certa obertura permissiva a les llengües «no oficials» i alhora l'assassinat per garrot vil i a cop de fusell de joves revoltats, el 1974 i el 1975. Era tot molt estrany. Podíem anar sense problemes a Ceret a veure cine prohibit en aquest costat de la frontera, i podíem celebrar el Canet Rock, fumats tota la nit, però estudiava en una universitat, l'Autònoma, a Bellaterra, alçada lluny de Barcelona per evitar que ens suméssim a les manis i les concentracions de tota mena en aquells anys a la capital: era un campus nou, d'edificis brutalistes de ciment i mides de

portes i sostres pensades perquè hi pogués entrar la policia a cavall, com alguna vegada passaria.

Aquelles van ser les primeres lliçons d'Humanitats que vaig rebre: història, cultura, pensament crític. D'aquells anys ha quedat, en molts de nosaltres, el gust i la necessitat de debatre, fer preguntes, mirar les coses del dret i del revés, inventar, contradir, acordar.

Eren cursos originals , sorprenents. Durant un d'ells, el 74-75 que deia, vam fer cinc mesos de vaga perquè en feien els professors, els no numeraris, els penenes: l'any de l'aprovat general polític. Hi vaig aprendre força. Al bar, a les assemblees, a l'aula. Quan després he impartit classes universitàries, solia començar explicant què havia après a la universitat: 1) Que no ho sé tot. 2) Que existeixen les eines per saber-ho, els llibres, llavors eren els llibres; eines per contrastar, per decidir de qui te'n refies; per, sense mentir ni fer veure que ho saps, copsar allò que necessites; per aprendre a destriar-ho en el magma de la biblioteca universal, avui digital i doncs més necessitada encara de saber triar. Deia Umberto Eco a finals del segle passat, abans d'internet, que ensenyar ja no consistia llavors a proveir coneixements, sinó a triar-ne els bons. Moltíssim més encara avui.

Aquestes dues coses —no saber i mirar de saber— m'han servit i ajudat tota la vida. No vaig estudiar gaire

mentre estudiava, però gràcies a aquells anys em passo la vida aprenent. És el que us desitjo, mantenir les ganes de saber.

Atès que la qüestió és saber per a què sabem el que sabem. Com ho fem servir. De quina manera allò que sabem pot ser útil a la societat. Perquè el que més compta és transmetre el coneixement adquirit per tal d'esmenar allò que s'ha demostrat nociu. I no ho fem. Hem avançat molt en coneixements, però no rectifiquem. Ens mantenim en «les presons on triem viure», seguint l'escriptora Doris Lessing en unes conferències de 1985. Passen els anys i tenim més presons. No són físiques i alhora ho són: dominen els nostres cossos i el nostre enteniment, són més i més individuals.

Però la primera obligació d'un presoner és fugar-se.

Alguns signes de fuga es fan sentir. Fa poc, una jove de vint anys, alumna d'una altra facultat d'Humanitats, em deia en una xerrada, al voltant de què esperem de l'art, que el debat públic —es referia a les xarxes— és difícil, deia,

perquè no hi ha paciència. Aquesta paraula noble i senzilla em va commoure. Tot és urgent en les xarxes, de resposta immediata, es dolia ella. L'acceleració contemporània, provocada, que impedeix de raonar i concloure. Vaig pensar mentre l'escoltava que el debat públic és un anhel que sovint no sabem que tenim, ignorem que anhelem l'anel de posar en qüestió i en comú les coses, anhelem la paraula i la relació.

Pots no ser-hi, a les xarxes, pots dir que no, vaig apuntar. No és la solució, va dir, ràpida, després va callar. Vaig pensar que es donava temps, que practicava la paciència que ella mateixa trobava a faltar en el món digital diari, de dia i de nit. No és la solució, tenia raó, no podem ignorar les xarxes. Però segurament podem, i és el que us tocarà de fer a vosaltres més que no a la meva generació, desviar-ne l'acceleració addictiva, promoure-hi transformacions humanístiques. Vam sortir plegades, en silenci. Vaig carburar que igual el debat principal d'aquests temps podria començar per aquí: podem dir que no?

Crec que sí, crec que podem dir que no, que ho hem de saber fer, crec que hauríem de considerar la filosofia del no de Gaston Bachelard, la seva fonamentada advertència que el coneixement avança negant i superant els seus propis principis.

Saber dir que no és constructiu.

Però no és gens senzill.

El debat és difícil avui, en públic i en privat. Més que difícil, està espantat, com un bosc eixarreït, eixut i adust, per focs, aiguats i pedregades sense mesura, esgarriat per la devastació de la paraula pública, que afecta de mala manera la paraula íntima, i doncs la política de la vida privada. No estem sols, en això, és un paisatge fantasmal en contextos veïns i ultramarins. Ara bé: el debat, la discrepància, la dissidència, el desacord, no s'esvaneixen com si res: se'ls fa desaparèixer a consciència. El seu antagonista, el consens, es fabrica, com bé ens va mostrar fa temps Noam Chomsky.

El cultiu del consens, massa sovint absolut, és una de les presons on hem triat viure i de què ens convindria fugar-nos.

El psiquiatre i humanista Boris Cyrulnik, que no fa gaire ha visitat Girona, pare del concepte de resiliència davant les adversitats, ens diu, a partir de la seva experiència personal i professional amb els traumes personals i col·lectius: «La cultura és essencialment la relació i la paraula. Si no es parla d'un fenomen, és com si no hagués existit». En la nostra societat, hi ha moltes coses que no es parlen. Aquí, al país del costat, arreu d'una civilització occidental que, en aquests anys d'autoritarisme desfermat, costa de saber si encara hi és. Soc del parer que la manca de debat, de manera específica en el nostre cas, té una arrel profunda en el fet que no considerem, obertament, gens ni mica, els efectes col·lectius d'una dictadura de quaranta anys. Fa poc, un periodista preguntava al corresponsal des de 1981 del diari *The Guardian*, Giles Tremlett, que acaba de treure un llibre sobre el dictador, què queda del franquisme. Resposta: l'adulació contínua a l'autoritat. Permeteu-me que ho repeteixi: L'adulació contínua a l'autoritat...

Per debatre, comunicar, escoltar i acceptar l'opinió de l'altre, que la teva sigui acceptada, rectificar-la si cal, l'adulació a l'autoritat no és justament el camí. És una manera de callar i de fer callar l'altre. No parlar, no tenir ningú a qui saps que pots parlar, és la manifestació d'un trauma, d'una ferida, sense afrontar.

«La importància de les obres literàries, del teatre, dels films, de les pintures, és cabdal», diu Cyrulnik, perquè una societat obri els ulls davant allò que no vol o no pot afrontar. Per obrir-se al debat públic, a la paraula, a la relació. Aquesta interrelació entre les arts i de les arts amb la societat són els fonaments i les bastides de l'arquitectura espiritual d'una persona i d'una societat.

Les arts es relacionen entre elles perquè no hi ha res que surti del no-res, no hi ha literatura sense arts plàstiques i a la inversa, sense cine, sense foto, sense filosofia i a la inversa, és així de sempre i encara ho és més des de la societat de masses sorgida fa un segle. Si em pregunteu d'on em va arribar l'impuls més fort, el 1992, fa més de trenta anys, per escriure *La terra retirada* d'una manera que després em van dir que era original, diré que l'impuls em va venir del cine, del documental de creació ben en particular dels anys vuitanta, i de l'art contemporani també d'aquells anys, l'art de la terra, el *land art*, i les interrogacions de les artistes sobre els seus orígens.

Les arts s'interrelacionen amb la societat —la construeixen, de fet— perquè la seva raó de ser més pregona és col·lectiva, des dels temps que una mà va començar a pintar una paret de cova prehistòrica, cosa que no havia fet ningú abans, i així va començar l'excepció que donaria pas a la cultura humana: la diferència, fer o expressar una cosa nova, arriscada, que no saps. La creació artística és en gran mesura el resultat d'una suma, col·lectiva, col·laborativa. I si les arts construeixen una societat és perquè són una porta oberta al debat. L'art és una forma de vida. El debat també és una forma de vida.

Faig crítica cultural des dels noranta, després d'haver començat en el periodisme cap el 1974. He vist bastantes coses, i encara no em puc avenir de com hem perdut els papers: despersonalització de la paraula pública, dèficit de la paraula política, massa xerrameca robòtica en les tertúlies dels mitjans de comunicació, prejudicis disfressats d'opinions, naufragi del periodisme d'investigació i anàlisi, elisió de les baules

de transmissions generacionals, pensament únic, xarxes-presó. Consens en la resignació.

Però el consens no fa per ell mateix, i només ell sol, la cultura. El consens s'oposa a la cultura si no dona cabuda al dissens. La cultura és un joc entre el consens i el dissens, la regla i l'excepció, l'acord i el desacord, entre els cànons i models establerts i el seu qüestionament, ampliació, rectificació. Si la història l'expliquen els vencedors, el mateix es podria dir en tantes ocasions de la cultura consensuada. També s'oposa a la cultura una forma subliminar del consens de mida única: callar.

Posaré dos exemples que m'han fet i em fan ballar el cap en la meva feina de crítica cultural per diverses raons, una sobretot: el silenci de la societat civil i dels artistes en conjunt. Els dos casos són relatius a institucions públiques, el MNAC en el primer cas i la Conselleria de Cultura en el segon. És a dir: tots dos els paguem amb els nostres impostos. La indiferència i el silenci de la societat civil en els dos casos ratllen la paròdia, és una forma de callar pròpia de la fàbrica de consens, una adulació indirecta i contínua a l'autoritat. Per indiferència i silenci entenc la manca de discussió pública (signar un manifest de suport al MNAC no és exactament debatre). També callen els artistes, per por de ser encara menys

considerats per institucions, museus i comissaris d'art, per cansament i desengany, per resignació.

Els exemples:

1. Les pintures de Sixena són un cas que podria formar part del llibre de Lessing. Exemplifiquen un cert fracàs de les humanitats, de tants estudis acadèmics i d'experts sorgits de les universitats i centres de recerca respecte dels perills de moure les pintures del seu lloc actual. Malgrat aquests estudis de rang, els murals van pel camí d'esdevenir fantasmagories perdudes enmig dels Monegres, qui sap si desfetes entre les bigues o malmeses per la humitat dels aiguamolls sixeans en què s'alça el monestir, que conec de primera mà, és ben a prop del meu Saidí natal i ha estat durant anys un lloc de les meves passejades en cotxe per la ribera baixa del Cinca. Ens mirem la seva sort amb apatia, com una baralla de la pitjor política i prou.

Però una obra de cultura és un retrat col·lectiu: de memòria dels absents i dels que encara hi som, de la relació amb ella i amb els altres que l'estimen o la detesten, del teu propi pas del temps. Com a crítica cultural he escrit uns quants articles i he divulgat els de Maria Palau, la periodista cultural que més ha fet i fa per posar seny i claror en aquest conflicte corromput (igual que ho ha fet respecte de l'exemple que comentaré

a continuació). I res. «Tristesa del saber», en diu un filòsof que trobarem uns paràgrafs més avall.

2. L'operació cultural que ha conduït a l'anomenat Museu Habitat propiciat per la Conselleria de Cultura i l'exposició *Fabular paisatges*, de cost material enorme i discurs anticatalà disfressat de crítica descolonial. Ha costat un milió d'euros (públics), un pressupost fora mida, en un espai sense condicions —mitja part del pavelló Victòria Eugènia de Montjuïc, on es va fer, continuava sent magatzem municipal de vehicles grossos d'usos diversos, a la vista— sense condicions tampoc de temperatura durant aquest estiu espantós de calor. Amb un discurs en aparença de crítica extractiva que la mateixa expo no ha complert (caldrà saber quanta despesa de manteniment extra va necessitar i si alguna obra n'ha patit) i de crítica descolonial, de fons anticatalà sever, que convindria analitzar més. Les crítiques públiques han estat mínimes; en privat, moltes. Considerar «colonialista» una Catalunya al servei de les estructures colonials d'Espanya és, com a mínim, de mala fe. Per no parlar de la cancel·lació de quadres de Nonell, que el comissari va decidir per atendre les queixes d'artistes gitanos que participaven a l'expo que acusaven Nonell d'apropiació «de l'altre»... Allò que no va aconseguir la burgesia del seu temps amb aquest artista superlatiu, justament per donar cabuda la vida gitana en l'imaginari

català, ho ha fet ara aquesta exposició... A què respon una iniciativa així? Miraré de donar algun raonament, n'avanço la relació amb els efectes del Procés.

Que no existeix la crítica d'art en els nostres mitjans de comunicació diaris, com sostinc a *No pensis, mira*, aquesta exposició ho ha confirmat. Ha tingut molta promoció acrítica dels mitjans en la inauguració, «aduladora de l'autoritat» que deia abans, i prou.

Fa poc ens ha deixat Eduard Carbonell, catedràtic d'aquesta casa, a qui vaig poder tractar una mica quan era el director del MNAC i per la meva part començava a fer crònica d'exposicions, un savi que encara va tenir temps de signar un manifest de savis contra el trasllat de les pintures de Sixena. Quina manera de morir, devia pensar. Sovint recordo també Alexandre Cirici i Pellicer, un crític d'art com cal, capaç de veure en els joves artistes capacitats i talent i un bon coneixedor de la història de l'art del país i de l'internacional. Ha tingut la sort de no veure *Fabular paisatges*, i nosaltres la dissort de no llegir-lo ni en conseqüència afinar la mirada gràcies a la seva crítica. L'autor d'*Art i societat*, llibre de 1964, també s'ha lliurat de sentir el lament institucional farisaic per Sixena, que, com hauria fet amb més accions un Carbonell de millor salut, no hauria tolerat que fos un lament en el silenci dels petits cercles sense brúixoles.

L'abdicació de la Generalitat en moments claus d'aquest llarg procés també caldrà recordar-la. Un dels que es reclamen hereus de Cirici em va dir que se'n preparava una de grossa, per Sixena. I ca.

Què ens ha passat? Una vegada un suplement cultural em va demanar una reflexió sobre els canvis i recanvis dels anys vuitanta ençà en la cultura. Em vaig centrar en l'excepció, que és el baròmetre cultural potser més fi. Sabem que l'excepció és més rica que la regla, perquè la conté; mentre que a la inversa, no és així. Des del post-78, assistim a l'eliminació progressiva de l'excepció, polint-la, esmussant-la. Reduint les obres culturals a fórmules repetitives, fenomen ben visible en cine, televisió i literatura, en totes les arts en veritat. La majoria dels clàssics moderns tindrien avui més problemes per editar dels que van tenir (que per a molts no va anar rodat), a despit de la influència adquirida des de llavors en l'esdevenir —el tal cànon— de la literatura.

Proust i Joyce ho van tenir magre, ara ho tindrien més fumut. Virginia Woolf s'hauria de tornar a publicar ella mateixa unes quantes novel·les, però tenia una editorial

pròpia, que no deixa de ser una altra habitació pròpia. Rodoreda es va haver de morir perquè poguéssim llegir *La mort i la primavera*. Sí, no la va donar per acabada, havia retreballat molt la primera versió de 1961, encara hi pensava quan va morir, però si a l'editor Sales no li hagués fet por publicar-la, per tan estranya que la trobava, com ja li ho havia semblat *Quanta, quanta guerra...*, Rodoreda segurament hauria acabat *La mort i la primavera* (de fet, la va publicar la coeditora Núria Folch quan Sales ja no hi era). En el context editorial d'ara, li seria més fàcil? No ho sé.

Una cosa és certa: en la història del cine, del teatre, de la literatura, de la foto, de la música, de les arts plàstiques totes, les excepcions són el motor de la vitalitat d'aquestes arts, i ho són també de nosaltres el públic, així com dels estudiosos, els receptors, els transmissors, però sobretot del públic.

Un refugi immaterial ens envolta, que gràcies a les obres de cultura podem palpar: la consciència que pertanys a una forma, a l'obra d'art col·lectiva del món, tots estem connectats. És el discerniment de l'altre, les ganes de comunicar, el cor de l'acció individual amb els altres i per als altres.

En aquesta forma que som ara del món, però, domina avui el sectarisme i l'absència de conversa. En el nostre cas, podem buscar-hi algunes de les causes en el Procés per la independència viscut la dècada passada, en les diferències suscitées durant i després, en els estralls de la violència de l'estat el Primer d'Octubre i després en les persones i en les institucions del país. Parlar-ne avui sembla un tabú, una vergonya, entre els convençuts i els promotors. S'hi pensa en l'àmbit íntim, en soliloquis. Entre els desenganyats amb què he intercanviat impressions impera el desconcert i unes ganes enormes d'oblidar; d'oblidar una experiència política col·lectiva exaltant i inèdita per a unes quantes generacions! El trauma hi és. També hi és, el trauma, entre els no independentistes, que van viure el Procés com un atac, una ofensa. Ni oblit ni perdó, ho diuen ara, ho pensen, ho exemplifiquen, ara, els policies culturals de l'esfera pública rabiüdament espanyola, dins i fora de Catalunya. D'aquí plora la criatura del projecte del Museu Habitat i d'altres produccions en curs, d'aquí plora també l'imaginari de les segones i terceres generacions de les migracions ibèriques, es diguin a si mateixes xarnegues o perifèriques.

O en parlem, o la cosa seguirà així d'encontrada, mortal, avorridíssima.

Un altre tabú, de la forma que som en aquest món trastornat, que de vegades ni ho sembla, un món, en el sentit que ho formula Hannah Arendt, és parlar de les conseqüències de la pandèmia. Per als catalans, el Procés i el confinament van anar seguits. N'hauríem de parlar, d'una cosa i de l'altra, de les dues coses seguides, de què ens passa des de llavors, a grans i a joves.

La polarització, en diem. Una paraula que ve dels laboratoris (de física), postissa, que amaga alguna cosa, un eufemisme per dir que no són acceptades la controvèrsia, la polèmica, la discussió ni la disputa, ni el desacord ni el dissens. Polaritzar és, en el món de la física, atraure, captar, concentrar, absorbir. En el món social és sinònim de la captivitat de les ments en dues úniques actituds, contràries. Sinònim de ments captives. Sinònim de propaganda, en el sentit orwel·lià més propi.

Exemple: Una historiadora que ara té la tribuna necessària des d'on proposar trobades i simposis d'historiadors, em deia, pocs dies després de la reflexió de l'alumna d'humanitats sobre la paciència inexistent

a les xarxes socials, que no hi ha manera que pugui organitzar res, perquè aquest historiador no vol ser a la mateixa mesa que aquell altre i aquell altre tampoc ni cap dels dos amb un de tercer que tampoc no poden ni veure, etcètera. Ara que els historiadors posen les bases del que han convingut de dir Nova Història de la Guerra, una que tingui en compte la memòria dels soldats i dels supervivents, i tants altres documents a peu de carrer i arran de terra, només es troben els que estan d'acord entre ells. És un fet avui dominant: parlar només entre els convençuts, callar si no formes part de la majoria del grup. Però això no és conversar ni acceptar la paraula de l'altre, ni relacionar-se amb l'altre.

La cultura no és el resultat d'una votació. Només que una sola persona dissenteixi, el debat ha de ser possible. Només que una persona vulgui fer alguna cosa que el grup no veu tan clara com ella, ha de poder fer-ho, amb el suport del grup. Sense preguntes, sense curiositat, sense qüestionar, sense deixar fer aquells que plantegen punts de vista solitaris, no hi ha humanitats, ni ciències socials ni ciències dures, no tindriem res a fer en aquesta facultat ni en cap altra. El dubte i la curiositat són cultura.

Les interrelacions de les arts entre elles i de les arts amb la societat ensenyen a eixamplar els debats i les formes de coneixement, a més d'ampliar les formes artístiques per elles mateixes que deia abans en referència al meu propi cas com a escriptora. Pels estudis que aquesta facultat aplega, hi veig una certa relació amb el món universitari anglosaxó i a poc a poc el francès, que parlen d'humanitats polítiques. Són uns estudis que a més de l'aproximació teòrica, en consideren una de sensible, a partir de les inquietuds del moment, que combina història, dret, política, literatura, arts. Els nord-americans, pragmàtics i sensats (que també ho són, de sensats), hi inclouen, en els primers cursos, llatí i matemàtiques, que ensenyen a pensar, en paral·lel amb història i literatura, que preparen per als canvis.

Exemple: Llegir *El carrer de les Camèlies* de Rodoreda, aprofundir en la *Sèrie Barcelona* de Miró pot ser més eficaç i directe que considerar només la sociologia de la fam en els primers anys de la dictadura (sobre la qual, per cert, s'acaba de publicar una investigació capital), i recordar en paral·lel una cançó popular sobre les infeccions mortals causades per la fam i l'absència de penicil·lina, una cançó amb què la gent s'empassava la por i la gana: «Somos los tuberculosos, los que más, los que más nos divertimos...». Un altre exemple: Llegir les cròniques de Pau Malvido sobre la contracultura i les lluites polítiques esquerranes dels anys setanta i vuitanta a Barcelona, parant esment a

la mala bava com a empremta de la dictadura en aquests joves revoltats, que Malvido fou el primer a advertir com a signe substancial, pot ser més eficaç i directe que tan sols considerar la sociologia de les vagues obreres en aquells anys.

Cine, sèries, tot allò que es produeix a les xarxes de bo, pot ser més efectiu i directe que recórrer *només* a les opinions d'articulistes actuals sobre això o allò. Són les interrelacions de disciplines, les que produeixen percepcions agudes.

O llegir Txékhov, ens diu Jacques Rancière, filòsof que pensa i treballa de manera interdisciplinària (amb literatura, cine, música). Un filòsof que aposta per la igualtat de les intel·ligències i que argumenta així mateix el concepte de desacord que miro de raonar en aquestes ratlles amb ell: la política no com un consens establert, sinó com la irrupció d'una veu inesperada capaç d'interrompre l'ordre donat.

La literatura permet escapar de «la tristesa del saber» a què he al·ludit, afirma en una entrevista recent, aparellant-se així amb Doris Lessing i les presons on triem viure. «Sabem com funciona la dominació però aquest saber no ens dona cap arma en contra. Ens incita més aviat a sotmetre'ns a la necessitat de les coses, amb l'únic consol de saber allò que ignoren els ignorants i de menysprear els poders que ens menyspreen», conclou no sense sarcasme. Txékhov, per contra, desmunta la lògica de submissió del pensament

cientista dominant de la seva època: «creu que la servitud és la causa de si mateixa. Que és, sobretot, la por al territori desconegut de la llibertat. Ens ajuda a entendre que el poder de canviar la vida sempre comença amb una certa negativa a saber. I acompanya els seus personatges també quan no gosen, per recordar-los que un dia van aspirar a la llibertat». El poder de canviar la vida sempre comença amb una certa negativa a saber, murmuro i repeteixo. Una certa negativa a fer el que t'està assignat, a sotmetre't, a resignar-se. Dir que no, un altre cop. El refús del saber amortit i amortitzat és potser la possibilitat de sortir de les presons de l'ànim.

Som i vivim en temps dislocats i imperiosos, deia, som en l'era de la resignació. Se'ns demana realisme, el realisme de la resignació. És el capitalisme avançadíssim que vivim. És un realisme basat, pensaria l'escriptor Txékhov del filòsof Rancière, en «la por al territori desconegut de la llibertat». Un realisme que el crític i teòric cultural britànic Mark Fisher, malaguanyat massa jove, intel·ligent i agut analista de tot allò polític a partir de la cultura, la tele i la música pop de la seva generació, va denominar, amb sarcasme i melancolia, «realisme capitalista»: l'acceptació

generalitzada que no hi ha alternativa al capitalisme. Aquest és el realisme que se'ns exigeix: reconèixer que no hi ha alternativa.

Per això necessitem les humanitats. A les raons dites n'afegeixo una d'important més: el descrèdit de la ficció. Sentim sovint que és la veritat la desacreditada, però ara la ficció és a tot arreu, i no sols pels *fakes* o *fets alternatius* als fets constatables del real. Fins al punt, en cert sentit, que la ficció s'esfuma com a categoria específica. És pitjor que problemàtica, la simulació constant. La IA, ja la tenim aquí, a més. Per això necessitem la vostra feina, les vostres reflexió crítica i acció política.

Apunto dues respostes al realisme capitalista, de dos novel·listes, dos conreadors de la ficció en l'art, l'única que compta:

L'argentí César Aira, en una conferència sobre les relacions entre escriptura i art contemporani, al·lega «la llibertat, potser la més gran, de no agradar». El català trasplantat a terres provençals Jordi Bonells, amb tremp esbojarrat, feliç i just, escriu en una novel·la sobre els estralls de la revolució des dels anys setanta: «Trair la pròpia joventut, traïr la revolució de la teva joventut, sobretot si ella —la revolució— ha acabat amb un fracàs clamorós, és la pitjor cosa que es pot fer. Els errors cal reivindicar-los

obstinadament perquè són els portadors de la veritat de la vida».

La literatura, l'art, poden donar sentit a la història potinejada i irreconeixible hores d'ara, si de llibertats parlem, poden arrencar la màscara del consens forçat del realisme capitalista de la resignació.

Molta feina a fer. Si pensem en la fotografia i el cine com a espills que construeixen la imatge d'una societat, el nostre dèficit és enorme, són massa els exclosos de la representació, persones i qüestions, des de fa massa temps. Ara, aquest dèficit s'ha eixamplat: mantenir la gent allunyada del real és la consigna. Debord ens va descobrir fa vuitanta anys el funcionament i els paranys de la societat de l'espectacle, la relació mediada que l'espectacle imposa al real. Des de llavors tenim menys i menys relació directa amb la realitat i més i més relació amb allò que alguns en diuen. Més fotoperiodisme als nostres carrers, més cine, més literatura, més teatre, més periodisme, més internet lliure. Menys «submissió pactada», en expressió de l'assagista i professora d'aquesta casa Ingrid Guardiola i la seva lúcida anàlisi de la

«vida connectada» pels protocols digitals que obeïm sense pensar. Més atenció crítica.

«Quan en el futur es recordin de nosaltres» és el títol de la primera conferència de Doris Lessing del 1985 del cicle *Les presons on triem viure*. Fa pensar: som aquells desgraciats que saben tant què no feien bé i que tan poc gosaven aplicar-s'ho i rectificar. Llegim-la. L'important és comprendre de quines maneres no s'han fet bé les coses i rectificar, obrint així un camí poderós cap al futur.

Acabaré amb tres autores més a llegir i rellegir: Wisława Szymborska, Dubravka Ugrešić, Maria Aurèlia Capmany. Una poeta, una novel·lista-cronista-assagista, i la nostra «dona de fer feines», la paraula pública de la qual trobo tant a faltar.

Szymborska: «Qualsevol saber que no provoca noves preguntes es converteix ben aviat en una cosa morta, perd la temperatura que propicia la vida».

Ugrešić: «Sempre m'encenc quan sento aquesta rebregada (i alhora ambiciosa) frase: “La vida escriu

novel·les”. Perquè quedi clar: si la vida escrivís novel·les, la literatura no existiria. Potser sí que la literatura és a punt d'exhalar l'últim sospir, però la seva feblesa generalitzada no es deu pas a la victòria històrica de la vida sobre la literatura, sinó a l'autodestrucció literària a què es van aplicar amb devoció els mateixos participants en el procés literari: editorials afamades de diners, editors mandrosos, crítics subornables, lectors poc ambiciosos i autors sense talent assedegats de fama».

Capmany, la polemist, ve a tomb aquí amb la seva obra memorialística perquè el seu fort és el Jo i el Nosaltres: el jo dissolt en el nosaltres, el jo que treu el nas per tal de salvar el nosaltres, el jo que ha transcendit l'ego, que és dir molt.

I, amb elles, George Steiner, guia dels «mapes del sentiment i del pensament» que he mirat d'esbossar aquí: «Si existeix una malaltia crònica de què tot professor i alumne hagués d'estar encomanat, certament es tractaria de les ganes de viure».

Així sia.

Bon curs 2025-2026.

Bibliografia

- Aira, C. *Sobre el arte contemporáneo* (Random House, 2026)
- Arendt, H. *La condició humana* (Edicions 62, 2023)
- Bachelard, G. *La filosofia del no* (Amorrurtu, 2013)
- Bonells, J. «La enfermedad de la espera», 2025
- Buñuel, L. *Mi último suspiro* (Taurus, 2018)
- Capmany, M. A. *Pedra de toc* (Comanegra, 2019)
- Carbonell, E. i d'altres. «Amb relació a les pintures de Sixena exposades al MNAC», *El Punt Avui*, 5-7-2025
- Chomsky, N. i Herman, E. S. *Manufacturing consent* (Random 2025 última edició)
- Cirici i Pellicer, A. *Art i societat* (Edèndum, 2009)
- Cyrulnik, B. Entrevista d'Assumpció Maresma, *VilaWeb*, 11-10-2025
- Del Arco Blanco, M. A. *La hambruna española* (Crítica, 2025)
- Fisher, M. *Contra el realisme capitalista, comunisme àcid. Antologia de K-PUNK*. Manifest, 2023
- Guardiola, I. *La servitud dels protocols* (Arcàdia, 2025)
- Hobsbawm, E. *Años interesantes* (Crítica, 2003)
- Ibarz, M. *No pensis, mira. Davant de l'obra d'art* (Anagrama, 2025)

Ibarz, M. «Un milió d'euros. "Fabular paisatges, una exposició invasiva d'altíssim pressupost públic», *VilaWeb*, 12-7-2025

Ibarz, M. «Sixena, versió Borja-Villel. Preguntes a l'assessor de museus de la Generalitat, l'anticolonial». *VilaWeb*, 7-7-2025

Lessing, D. *Les presons on triem viure* (Edicions 62, 2023)

Malvido, P. *Nosotros los malditos* (Anagrama, 2025)

Miró, J. *Sèrie Barcelona* (1939-1944)

Palau, M. «Acatar la sentència», *El Punt Avui*, 31-5-2025

Palau, M. «El museu del "dia després" (Pere Aragonès "dixit")», *El Punt Avui*, 12-7-2025

Palau, M. «*Fabular paisatges*, l'exposició més contaminant de Barcelona?» *El Punt Avui*, 17-9-2025

Rancière, J. *Au loin la liberté* (La Fabrique, 2024). Entrevista de N. Truong, *Le Monde*, 25-8-2025

Rodoreda, M. *El carrer de les Camèlies* (Club Editor, 2020; primera edició 1966)

Rodoreda, M. *La mort i la primavera* (Club Editor, 2017; primera edició 1986)

Rodoreda, M. *Quanta, quanta guerra...* (Club Editor, 2019; primera edició 1980)

«Somos los tuberculosos», cançó popular, anys quaranta i cinquanta

Steiner, G. *Pasión intacta. Ensayos 1978-1995* (Siruela, 2025)

Szymborska, W. «El poeta i el món», discurs d'acceptació del premi Nobel, 1996

Tremlett, G. Entrevista de Lluís Amiguet, *La Vanguardia*, 17-9-2025

Tremlett, G. *Franco: El dictador que moldeó un país* (Debate, 2025)

Ugrešić, D. *No hay nadie en casa* (Anagrama, 2009)

Mercè Ibarz

Mercè Ibarz (1954), escriptora, crítica cultural, doctora en Comunicació Cultural i professora. Els seus llibres inclouen narrativa, assaig i investigació. Ha publicat investigacions i assaigs sobre Mercè Rodoreda i sobre Luis Buñuel. Ha editat els assaigs de Maria-Mercè Marçal, el teatre de dotze autores catalanes i els contes d'Anna Murià. Els seus assaigs culturals estan reunits a *L'amic de la Finca Roja*, i l'últim que ha publicat és *No pensis, mira. Davant de l'obra d'art*. Com a narradora, és autora de *Tríptic de la terra* (*La terra retirada*, *La palmera de blat* i *Labor inacabada*), *Contes urbans* (*A la ciutat en obres* i *Febre de carrer*), *No parlis de mi quan me'n vagi* i *Vine com estàs*. El 2023 va rebre el premi Trajectòria, pel caràcter pioner en diversos camps i la llibertat expressiva de la seva obra, que fusiona gèneres i disciplines. El seu darrer llibre és *Una noia a la ciutat*.

Universitat de Girona
Facultat de Lletres

**Documenta
 Universitaria**

@DocUniv
documentauniversitaria.com

Universitat
 de Girona